

Asia: VN/4099/2024

Lausuntopyyntö: Työryhmämietintö hallituksen esitykseksi hankintalain, erityisalojen hankintalain sekä rikosrekisterilain 6 b §: n muuttamiseksi

Lausunnonantajan lausunto

Esityksen yleiset tavoitteet ja päämäärät

Mitä mieltä olette esityksen yleisistä tavoitteista ja päämääristä? Saavutetaanko esityksellä hallitusohjelman yleiset tavoitteet säästöistä ja kilpailun lisäämisestä?

Hallituksen esityksen tavoitteet säästöistä ja kilpailun lisäämisestä eivät Puhas Oy:n näkökulmasta toteudu. Pohjois-Karjalassa pitkät etäisyydet, harva asutus ja rajalliset jätehuollon markkinat tekevät kilpailun lisäämisestä vaikeaa. Hankintalain muutos todennäköisesti nostaa palveluiden hintoja ja lisää hallinnollista taakkaa, mikä heikentää jätehuoltopalveluiden kustannustehokkuutta. Riikinvoima Oy:n osalta muutos vaarantaa toimivan jätteenpolton ratkaisun ja voi nostaa jätteen käsittelymaksuja. Tämä vaikuttaisi negatiivisesti Puhas Oy:n ja muiden Riikinvoima Oy:n osakkaiden talouteen.

Hankintojen valmistelu

Hankintojen valmistelua koskevilla ehdotuksilla pyritään lisäämään hankintojen huolellista valmistelua, markkinakartoituksen käyttöä, sekä kilpailua julkisissa hankinnoissa. Tavoitteena on saada lisää tarjontaa ja säästöjä. Työryhmän mietinnössä ehdotetussa ratkaisussa on samanaikaisesti pyritty varmistamaan, että se on käytännön hankintatoimen näkökulmasta tarkoituksenmukainen.

Lakiesityksen 65, 75, 124 ja 125 §:n muutokset eivät tuo merkittävää hyötyä jätehuollon kilpailutuksiin. Puhas Oy on jo kilpailuttanut palveluita tehokkaasti kuntien puolesta (mukana PK-yrityksiä), mutta harvaan asutulla alueella tarjousten saaminen on haastavaa.

Markkinakartoitusten tekeminen vie resursseja, mutta ei välttämättä lisää kilpailua, koska tarjontaa ei yksinkertaisesti ole tarpeeksi. Yksityisten yritysten kapasiteetti ja halukkuus tarjota palveluita kohtuulliseen hintaan voi olla rajallista, mikä voi nostaa kustannuksia ilman todellista lisäarvoa.

- **Kuinka hyvin hankintalain 65, 75, 124 ja 125 §:iä koskeva esitys edistää markkinakartoituksen käyttöä ja hankinnan huolellista valmistelua?**

Ks. yllä.

- **Ovatko esitetyt keinot sopivia näiden tavoitteiden saavuttamiseksi?**

Ks. yllä.

Sidosyksiköiden käytön rajoittaminen

Mitä mieltä olette esityksessä ehdotetusta sidosyksiköiden vähimmäisomistusta koskevasta vaatimuksesta? Onko se mielestänne tarkoituksenmukainen ja toteuttamiskelpoinen?

Esitys sidosyksiköiden vähimmäisomistusosuuden nostamisesta 10 %:iin on ongelmallinen Puhas Oy:lle. Puhas Oy:n omistus jakautuu viidelle kunnalle seuraavasti:

- Joensuu 68,5 % (as. 2023: 78 062)
- Liperi 10,1 % (as. 2023: 11 964)
- Kontiolahti 9,4 % (as. 2023: 15 131)
- Polvijärvi 5,1 % (as. 2023: 4 087)
- Ilomantsi 6,9 % (as. 2023: 4 436)

Ehdotettu muutos tarkoittaisi, että Kontiolahti, Polvijärvi ja Ilomantsi joutuisivat joko kasvattamaan omistusosuuttaan tai luopumaan osakkuudesta, mikä olisi käytännössä vaikeaa ja johtaisi epävarmuuteen jätehuollon järjestämisessä.

Miten pienet kunnat, jotka ovat jo nyt talousvaikeuksissa, voisivat hoitaa jätelain velvoitteet vaarantamatta ihmisten/ ympäristön turvallisuutta ja samalla edistäen vihreää siirtymää?

Pienten kuntien irtaantuminen aiheuttaisi haasteita omistusosuuksissa erityisesti pienissä kunnissa ja taseen jaossa. Miten vastuunjako hoidettaisiin nykyisten velvoitteiden osalta esim. kaatopaikka ja Riikinvoima Oy?

Ehdotetut muutokset eivät tukisi esim. Joensuun kaupungin ilmastotavoitteita vaan päinvastoin vaikeuttaisivat niiden saavuttamista.

Muutos vaikuttaisi myös suoraan Riikinvoima Oy:n toimintaan, jossa Puhas Oy on yksi osakkaista. Riikinvoima Oy:n omistajat ovat kunnallisia jäteyhtiöitä ja Varkauden Aluelämpö Oy, ja yhtiö toimii omakustannusperiaatteella (Mankala-malli). Osakasyhtiöt ovat sitoutuneet käsittelemään yhdyskuntajätettä ekovoimalaitoksella, ja sidosyksikköaseman menettäminen voisi pakottaa yhtiön

harkitsemaan jätteenpolton ulkoistamista, mikä nostaisi käsittelyhintoja ja vähentäisi alueellista huolto- ja energiavarmuutta. Riikinvoima Oy tuottaa valtaosan Varkauden kaupungin tarvitsemasta kaukolämmöstä. Pienten kuntien irtaantuminen Riikinvoima Oy:stä vähentäisi jätevoimalaitoksen polttoainetarjontaa. Kuka kantaisi vastuun ja miten tämä irtaantuminen toteutettaisiin?

Riikinvoima Oy:n omistusosuudet:

- Varkauden Aluelämpö Oy: 47,40 %
- Jätekuikko Oy, Kuopio: 15,80 %
- Puhas Oy, Joensuu: 11,08 %
- Keski-Savon Jätehuolto liikelaitoskuntayhtymä: 7,52 %
- Ylä-Savon Jätehuolto Oy, Iisalmi: 5,16 %
- Metsäsairila Oy, Mikkeli: 4,36 %
- Kainuun jätehuollon kuntayhtymä Ekokymppi: 3,16 %
- Kierrätysyhtiö Rippee, Savonlinna: 3,16 %
- Sammakkokangas Oy, Saarijärvi: 2,36 %

Koska Puhas Oy:n osuus Riikinvoimasta on 11,08 %, se täyttää sidosyksikkövaatimuksen, mutta useat pienemmät omistajat, kuten Sammakkokangas Oy (2,36 %) ja Kierrätysyhtiö Rippee (3,16 %), joutuvat arvioimaan osakkuutensa jatkoa.

Kustannusvastuut jakautuvat Riikinvoimassa (mankala-yhtiö) omistusosuuksien suhteessa. Haluavatko isoimmat osakkaat ottaa pienten irtautuvien osakkaiden vastuun kantaakseen?

Minkälaisia vaikutuksia esitetyllä sidosyksiköiden omistusosuuden vähimmäisvaatimuksella mielestänne on?

Jos esitetty 10 % omistusvaatimus toteutuu, Puhas Oy joutuisi harkitsemaan rakenteellisia muutoksia:

- Omistusosuuksien uudelleenjärjestely voisi tarkoittaa, että Kontiolahti, Polvijärvi ja Ilomantsi joutuisivat kasvattamaan omistusosuuttaan tai luopumaan osakkuudestaan.
- Mahdollinen pienemmissä yksiköissä suoritettava pakollinen kilpailutus voi johtaa hintojen nousuun, koska Pohjois-Karjalan jätehuoltomarkkinat ovat rajalliset ja yksityisiä toimijoita on vähän.
- Riikinvoiman toiminta vaarantuisi, mikä vaikuttaisi jätteenpolton ja Varkauden kaukolämmön tuotantoon.

Taloudelliset ja muut vaikutukset

- Jättemaksujen nousu on todennäköistä, jos Puhas Oy joutuu ostamaan jätteenkäsittelypalvelut muualta kuin sidosyksiköstä.
- Riikinvoima Oy:n investointien kannattavuus heikkenee, jos yhtiön osakas pohja muuttuu ja se joutuu muuttamaan toimintamalliaan.
- Kierrätystavoitteiden saavuttaminen vaikeutuu, koska kiertotalousinvestoinnit voivat viivästyä tai jäädä kokonaan toteutumatta.

- **Jos sidosyksiköitä koskeva muutos toteutetaan esitetyllä tavalla, mitä toimenpiteitä ja niistä aiheutuvia kustannuksia muutos todennäköisesti aiheuttaisi edustamanne organisaation eri toimialojen kannalta ja yleisesti?**

Ks. yllä

- **Mitä toimenpiteitä organisaationne aikoo sidosyksikön omistajana tehdä vähimmäisomistusrajaa koskevan sääntelyn seurauksena (esimerkiksi jatkuuko toiminta markkinaehtoisena, puretaanko yhtiö, pilkotaanko yhtiö, ryhdytäänkö muihin toimenpiteisiin?)**

Ks. yllä

- **Minkälaisia taloudellisia tai muita hyötyjä muutoksesta todennäköisesti seuraisi?**

-

Ovatko esitetyt sidosyksiköitä koskevat siirtymäajat mielestänne riittävät? Kuinka paljon aikaa muutoksiin tarvitaan?

Esitetty 2,5 vuoden siirtymäaika jätehuollolle on aivan liian lyhyt. Omistusrakenteen muutokset ja mahdolliset kilpailutukset vaatisivat pidemmän aikavälin suunnittelua ja toteutusta. Siirtymäajan aikana pitäisi selvittää:

- Omistusjärjestelyt: Onko omistusosuuksien uudelleenjärjestely käytännössä mahdollista vai joudutaanko yhtiöt mahdollisesti purkamaan?
- Olemassa olevat sopimukset: Onko pitkäaikaiset (esim. 7 v) urakkasopimukset mahdollista purkaa? Entäpä korvausvelvollisuudet ja vaikutus urakointiyrityksiin?

- Investoinnit: Mitä tapahtuu suurille pidempiaikaisille investoinneille joissa Puhas Oy on mukana (esim. Riikinvoima Oy)?
- Vaihtoehdot jätteen käsittelyratkaisut: Jos sidosyksikköasema menetetään, onko markkinoilta saatavilla vastaavia palveluita kohtuulliseen hintaan?
- Vaikutukset kiertotalouteen: Miten muutos vaikuttaa Puhas Oy:n ja sen omistajakuntien kierrätys- ja ilmastotavoitteisiin?

- **Mitä siirtymäaikaa vaativia toimenpiteitä sidosyksiköitä koskeva kirjaus aiheuttaisi?**

Ks. yllä.

Mietinnön liitteinä olevissa eriävissä mielipiteissä on esitetty poikkeuksia sidosyksiköiden omistusosuusvaatimukseen. Tulisiko vaatimukseen säätää poikkeuksia? Minkälaiset poikkeukset olisivat tarkoituksenmukaisia?

Jätehuoltoa koskeva poikkeus on lausunnossa esitetyin seikoin perusteltu.

Turvallisuus ja huoltovarmuus

Vastaako esitys turvallisuutta ja huoltovarmuutta koskeviin tarpeisiin? Onko esitetty muutos riittävä keino varmistaa turvallisuuden toteutuminen hankinnan elinkaaren aikana ottaen huomioon EU-hankintadirektiivien reunaehdot, sekä muu turvallisuutta ja huoltovarmuutta koskeva sääntely?

Jätehuolto on osa kriittistä infrastruktuuria, ja Riikinvoima Oy:n kautta toteutettu jätteenkäsittely ja kaukolämmön tuotanto takaavat alueellisen huoltovarmuuden. Muutokset sidosyksikköasemassa voivat vaarantaa jätteiden turvallisen käsittelyn, jos kilpailutus johtaa palveluntarjoajien vaihtumiseen ja kustannusten nousuun.

Rikosrekisteriotteen pakollisuudesta luopuminen

Rikosrekisteriotteiden pakollisesta käytöstä luopumista koskevan ehdotuksen tavoitteena on sujuvoittaa hankintamenettelyjä ja vähentää hallinnollista taakkaa.

-

- **Missä määrin muutos vaikuttaa hallinnolliseen taakkaan yhtäältä hankintayksiköiden ja toisaalta tarjoajien kannalta ja edistää näitä tavoitteita?**

-

Hankintojen ilmoittaminen

Mitkä ovat näkemyksenne hankintojen ilmoittamista koskeviin muutoksiin? Lisäävätkö ehdotetut muutokset hankintojen avoimuutta tarkoituksenmukaisella tavalla?

-

Muut huomiot

- Hankintalain muutos heikentää Puhas Oy:n ja muiden jäteyhtiöiden toimintaedellytyksiä olennaisesti, koska se rajoittaa sidosyksikköasemaa ja johtaa hintojen nousuun.
- Pitkät etäisyydet ja harva asutus Pohjois-Karjalassa tekevät kilpailun lisäämisestä vaikeaa, ja yksityisten palveluntarjoajien kapasiteetti ja tahtotila voi olla rajallinen. (Esim. markkinoilta voi olla haasteellista saada palvelua muutaman jäteastian hakuun haja-asutusalueilta, eli jätelain edellyttämät palvelut vaarantuvat.)
- Riikinvoima Oy:n toiminnan jatkuminen vaarantuu, mikä voi vaikuttaa negatiivisesti jätteiden käsittelyyn ja energiahyödyntämiseen.
- Kiertotalouden kehittyminen, kierrätysaste- ja ilmastotavoitteiden saavuttaminen vaikeutuu, jos jätehuollon rakenteet joudutaan muuttamaan ilman riittävää siirtymäaikaa ja selkeää vaihtoehtoista mallia.

Tässä tiivistettynä olennaisimmat syyt, miksi on päädytty nykyisenkaltaiseen kunnallisten jätehuoltoyhtiöiden järjestelmään joiden toiminnan hankintalakimuutos vaarantaisi, korostaen erityisesti pienten kuntien näkökulmaa:

1. Yksittäisten kuntien resurssien rajallisuus:

Jätehuollon vaatimukset ylittävät merkittävästi pelkän jätteen kuljetuksen ja käsittelyn. Lain vaatimat mittavat investoinnit sekä laajat ympäristö- ja terveysveloitteet ovat liian raskaita yksittäisten, erityisesti pienten kuntien toteutettaviksi yksin.

2. Volyymietut ja taloudellinen tehokkuus:

Alueellinen yhteistyö alentaa kustannuksia, sillä jätehuoltoyhtiöt voivat kilpailuttaa logistisesti järkevämpiä kokonaisuuksia ja hyödyntää tehokkaasti yhteisiä investointeja ja henkilöstöresursseja.

3. Ympäristöveloitteiden ja kierrätystavoitteiden täyttäminen:

Jätehuoltoyhtiöt mahdollistavat tehokkaat ja koordinoitut panostukset kierrätykseen ja kiertotalouteen, mikä on erityisen tärkeää EU:n tiukentuneiden ympäristötavoitteiden saavuttamiseksi.

4. Alueellisen yhteistyön turvaaminen:

Sidosyksiköt takaavat, että myös syrjäisemmillä ja pienemmillä kunnilla on pääsy kustannustehokkaisiin ja toimiviin jätehuoltopalveluihin, joita markkinaehtoinen toiminta ei välttämättä tarjoaisi riittävästi.

Nykyinen järjestelmä perustuu näihin tekijöihin, ja se on syntynyt vastaamaan kuntien yhteisiin tarpeisiin, joita yksittäiset kunnat eivät pystyisi toteuttamaan yksin.

Puhas Oy vastustaa hallituksen esitystä hankintalain muutoksista nykyisessä muodossaan. Jätehuoltoyhtiöiden erikoispiirteet ja yhtiöiden toimintaan vaikuttava muu lainsäädäntö pitäisi huomioida ehdotuksessa paremmin.

Mikkela Matti
Puhas Oy